

Η Τουρκία στον 20^ο αιώνα

Ενότητα 2:

Δημήτριος Σταματόπουλος

Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών
Σπουδών

Άδειες Χρήσης

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons. Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ Ή ΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΕΡΙ «ΕΘΝΟΥΣ»

1. Ρόλος των αστικών Επαναστάσεων στη Δυτική Ευρώπη

A) Αγγλική Επανάσταση σε δύο φάσεις

Εμφύλιος Πόλεμος (1642-1649), μεταξύ Βασιλιά Καρόλου Α΄ Στιούαρτ (γαιοκτήμονες και ευγενείς, καθολικοί και αγγλικανοί) εναντίον Κρόμγουελ (έμποροι και βιοτέχνες, πουριτανοί και πρεσβυτεριανοί)

Ένδοξη Επανάσταση (1688-89), τελικός θρίαμβος του κοινοβουλίου έναντι του βασιλιά

Συγκροτεί τις βάσεις του αστικού πολιτικού καθεστώτος και τις αρχές της συνταγματικότητας

και

B) Γαλλικός Διαφωτισμός και Γαλλική Επανάσταση 1789:

Ιδιαίτερα η Γαλλική επανάσταση έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επέκταση του μοντέλου και στην υπόλοιπη Ευρώπη με τον Ναπολέοντα. Επειδή ακριβώς εδώ το έθνος προκύπτει μέσα από την αλλαγή στην ποιότητα του κράτους,

- α) σηματοδοτούν την συγκρότηση εθνικών αστικών κρατών στη Δυτική Ευρώπη, μέσα από τον μετασχηματισμό των παλαιών απολυταρχιών.
- β) η έννοια του έθνους συνδέεται με την έννοια της πολιτικής κοινότητας

2. Γερμανικός Διαφωτισμός:

ακριβώς η επέκταση του μοντέλου στην υπόλοιπη Ευρώπη φέρνει και μία απάντηση από την πλευρά του άλλου μεγάλου έθνους της ηπειρωτικής Ευρώπης, των Γερμανών, οι οποίοι ακόμη δεν έχουν επιτύχει την ενοποίησή τους (1871): την ημέρα που ο Ναπολέοντας μπαίνει στην Ιένα ο Φίχτε εξαγγέλλει το μανιφέστο του («Το σημερινό πρόβλημα, το πρώτο καθήκον...είναι απλώς να διατηρήσουμε την ύπαρξη και τη συνέχεια της γερμανικότητας, Johann Fichte, Ομιλίες προς τον Γερμανικό Λαό). Η απάντηση στον ορθολογισμό του γαλλικού διαφωτισμού και στην έννοια της πολιτικής διάστασης του έθνους, είναι επιστροφή σε αυτό που θεωρούνται ρίζες της εθνικής ταυτότητας: **τα δημοτικά τραγούδια, οι θρύλοι, τα παραμύθια** (π.χ. αδελφοί Grimm) και γενικά ότι μπορούσε να πιστοποιήσει την αίσθηση της ενότητας, αλλά αυτή τη φορά

Της πολιτισμικής ενότητας, που μπορεί να έχει ένας λαός.

- 1) Η ιδεολογική παράδοση της αντιμετώπισης **του έθνους ως πολιτικής ενότητας** βρήκε ως ιδανικό εκπρόσωπό της το **Ερνέστ Ρενάν (Qu'est que le nation? 1882)** ο οποίος όρισε το έθνος ως ένα «διαρκές δημοψήφισμα», άποψη που στην πραγματικότητα απηχεί όλη την παράδοση του Γαλλικού Διαφωτισμού περί «Κοινωνικού Συμβολαίου»
- 2) Αντίθετα, η ιδεολογική παράδοση αντιμετώπισης του έθνους ως πολιτισμικής ενότητας πρέπει να την ανάγουμε όχι απλώς στον Φίχτε αλλά στον Γιόχαν Χέρντερ. Ο σημαντικότερος εισηγητής του εθνικού ρομαντισμού και της συσχέτισης της έννοιας του «έθνους» με την έννοια του Volksgeist (του πνεύματος του λαού).

Johann von Herder (1744-1803), Ιδέες για την φιλοσοφία της Ιστορίας της Ανθρωπότητας, 1784-1791.

Μολονότι ο Χέρντερ πιστεύει ότι κάθε εθνότητα είναι ένας αυθύπαρκτος φορέας του ενιαίου πνεύματος της ανθρωπότητας και γενικά έχει μία ιδιαίτερα δημοκρατική αντίληψη για τα έθνη (είναι όλα παιδιά του Θεού, άρα ίσα μεταξύ τους – η άποψή του είναι ότι ο 19^{ος} αι. θα είναι των ειρηνόφιλων Σλάβων και όχι των πολεμοχαρών Γερμανών), η αντίληψη για το Volksgeist οδήγησε στην **υποστασιοποίηση της έννοιας του «έθνους», να κατανοείται δηλαδή ως ένα συλλογικό υποκείμενο** το οποίο διατρέχει την ιστορία, μπορεί κάποια στιγμή να βρίσκεται σε «ύπνωση» αλλά αργά ή γρήγορα επανέρχεται για εκπληρώσει τον στόχο του: να αποκτήσει κράτος.

Η υποστασιοποίηση αυτή γίνεται ακόμη πιο επικίνδυνη όταν παίρνει τη μορφή της «οργανικής αντίληψης του κράτους και του έθνους». Αφού το έθνος αποτελεί αντικειμενοποίηση του απόλυτου πνεύματος και το κράτος είναι η πολιτική έκφρασή του, οποιαδήποτε αποστασιοποίηση ενός μεμονωμένου ατόμου από τους σκοπούς που θέτει το κράτος αποτελεί προδοσία: **το υποκειμενικό πνεύμα του εκάστοτε ατόμου πρέπει αναγκαστικά να ταυτιστεί με το αντικειμενικό πνεύμα που εκπροσωπεί το κράτος.**

Φασισμός (θεοποίηση κράτους)- Ρατσισμός (θεοποίηση φυλής)

Ιστορικότητα της έννοιας του «έθνους»

Και στις δύο εκδοχές αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι γίνεται αποδεκτή η λεγόμενη **«αρχή των εθνοτήτων»**:

το γεγονός δηλαδή ότι δεν είναι αρκετή η αυτοσυνείδηση ενός συνόλου ανθρώπων ότι αποτελούν έθνος, αλλά το ότι συμπίπτει ή πρέπει να συμπίπτει η κρατική οργάνωση με τα εθνικά όρια. Το έθνος πρέπει να συμπίπτει με το κράτος: αυτή ακριβώς η αρχή είναι που διαφοροποιεί την έννοια του έθνους ως συλλογικής αυτοσυνείδησης από άλλες αντίστοιχες σε προγενέστερες φάσεις της ανθρώπινης ιστορίας: η αρχή αυτή εντάσσει το «έθνος» ως έννοια και τον «εθνικισμό» ως ιδεολογία στην νεωτερικότητα (μοντερνικότητα), αυτό δηλαδή που γέννησε η Δύση.

Η εσωτερική διαφορά εμφανίστηκε και στο εσωτερικό των μαρξιστικών θεωριών.

Αντικειμενιστικές θεωρίες:

κοινή καταγωγή, αίσθηση ενιαίας πολιτισμική κοινότητας, γλώσσα, θρησκεία κ.λ.π. Με ποιο χαρακτηριστικό παράδειγμα:

I. Stalin, Ο Μαρξισμός και το Εθνικό Ζήτημα, 1913, το οποίο έγραψε μετά από εντολή του ίδιου του Β. Λένιν. Ο ίδιος συνελήφθη πριν τη δημοσίευση του άρθρου:

«Ένα έθνος είναι μία ιστορικά συγκροτημένη, σταθερή κοινότητα ανθρώπων, που διαμορφώνεται πάνω στη βάση μιας κοινής γλώσσας, επικράτειας, οικονομικής ζωής και ψυχολογικού χαρακτήρα ο οποίος εκδηλώνεται σε μία κοινή κουλτούρα ...Μόνο στην περίπτωση που όλα αυτά τα χαρακτηριστικά εμφανίζονται μαζί έχουμε να κάνουμε με ένα έθνος.»

Ουσιαστικά το έργο του Στάλιν απαντούσε στα έργα των Αυστρομαρξιστών:

Υποκειμενιστικές θεωρίες: εθνική συνείδηση

**Otto Bauer, *The Nationalities Question and Social Democracy*,
Serp Publishing House, 1909.**

«Ένα έθνος αποτελεί μία κοινότητα χαρακτήρα... (Εθνικός) χαρακτήρας είναι το σύνολο των χαρακτηριστικών που διακρίνουν τον λαό μιας εθνικότητας από τον λαό μιας άλλης – το σύμπλεγμα των φυσικών και πνευματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν ένα έθνος από ένα άλλο... Ένα Έθνος είναι ένα σύνολο ανθρώπων που συνδέεται με μία κοινότητα χαρακτήρα (καθορισμένο) από μία κοινή μοίρα»

Ποιο ήταν το πρόβλημα μεταξύ των δύο θεωρητικών προσεγγίσεων: για παράδειγμα το εβραϊκό ζήτημα, τόσο έντονο στη Ρωσία. Ο Στάλιν απαντά στον Μπάουερ στο συγκεκριμένο σημείο: «Ο Μπάουερ ισχυρίζεται ότι οι Εβραίοι αποτελούν έθνος, μολοντί δεν μιλούν μία «κοινή γλώσσα»· όμως ποια «κοινή μοίρα» και εθνική συνοχή υπάρχει για παράδειγμα μεταξύ των Εβραίων της Γεωργίας, του Νταγκεστάν, της Ρωσίας και της Αμερικής, που διακρίνονται μεταξύ τους, κατοικούν σε διαφορετικές περιοχές και μιλούν διαφορετικές γλώσσες... Τι επομένως διακρίνει το «Έθνος» του Μπάουερ από το μυστικιστικό και αυτό-ικανοποιούμενο «εθνικό πνεύμα» των πνευματιστών?»

**R. Springer, *The National Problem, Obshchestvennaya Polza*
Publishing House, 1909.**

Vladimir Ilyich Lenin, *The Right of Nations to Self-Determination*

Μοντερνιστές – Primordialists (or Perennialists)

1. Μοντερνιστές

α) Ernest Gellner, Nations and Nationalism:

- i. Ο εθνικισμός γεννάει τα έθνη και όχι το αντίθετο
- ii. «Υψηλές» και «Χαμηλές» Κουλτούρες

Εκβιομηχάνιση – ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα

β) Benedict Anderson, Imagined Communities:

«Φαντασιακές κοινότητες»

γ) Eric Hobsbaum, Nations and Nationalism:

Πρωτοεθνικισμός-Εθνικισμός», Συσχέτιση ανάδυσης των εθνικισμών με τα αστικά καθεστώτα

2. Primordialists

α) Anthony D. Smith, The Ethnic Origins of Nations, Oxford 1986

Χρήση της έννοιας «ethnie»

Διάκριση εθνικισμών:

- i. εδαφικοί εθνικισμοί
- ii. εθνοτικοί εθνικισμοί

Ιστορικότητα της έννοιας του έθνους και του εθνικισμού

1. Ο εθνικισμός ως σύγχρονη ιδεολογία

Εμφανίζεται ως χρονικά υπερβατολογικός για δύο λόγους:

- α) Η πολυμορφία του και η ευρεία απήχρησή του που τον καθιστά σχεδόν ανθρωπολογική κατηγορία. (άποψη που στηρίζουν και σύγχρονοι μελετητές όπως ο K. Popper, ο Clifford Geertz και κυρίως ο Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1986).
- β) Η αντίληψή του για τον χρόνο, ως συνεχή και κενό και όχι ως ασυνεχή και με τομές (όπως εισηγείται όλη η πνευματική παράδοση της νεωτερικότητας)

2. Το πρόβλημα των «ιστορικών εθνών»

- α) **Περίπτωση Εβραίων:** η αίσθηση ενός κοινού θεού
- β) **Περίπτωση Κινέζων:** διάκριση Μέσου Βασιλείου, του Κέντρου της Γης, από τον κόσμο των βαρβάρων
- γ) **Περίπτωση Βιετναμέζων ή Κορεατών:** συλλογική αίσθηση κάτω από την κινεζική πίεση
- δ) **Περίπτωση Ελλήνων:** αντιδιαστολή Ελλήνων από Βαρβάρους (ιδιαίτερα μετά τους Περσικούς Πολέμους)

Δηλαδή

- i. Η οποιαδήποτε συλλογική ταυτότητα ή η παραδοσιακή κοινοτική αλληλεγγύη δεν ταυτίζεται με την αίσθηση εθνικής ταυτότητας, επειδή το σημείο αναφοράς δεν ήταν η αφηρημένη έννοια του έθνους, αλλά η οικογένεια, η φυλή, η θρησκευτική κοινότητα, η πόλη-κράτος, οντότητες δηλαδή που γινόταν άμεσα προσληπτές από την βιωματική εμπειρία των υποκειμένων.

-
- ii. Η παραδοσιακή κοινοτική αλληλεγγύη ως αποτέλεσμα κάποιας εξωτερικής απειλής (π. χ. Περσικοί πόλεμοι 490-480 π. Χ. ή η εβραϊκή αντίσταση κατά των Ρωμαίων (66-73 μ. Χ.). Εφήμερη όμως συνήθως: π.χ. Πελοποννησιακός Πόλεμος, ή συμμαχία Σπαρτιατών Περσών με την Ανταλκίδειο Ειρήνη (387 π. Χ.).
 - iii. Η διάκριση σε Έλληνες και Βαρβάρους γλωσσική και όχι εθνική.

Ιστορικότητα των εννοιών «έθνος», «nation»: οι λέξεις είναι κοινές αλλά με διαφορετική σημασία

α) Έθνος:

1. Όμηρος: έννοια της συντροφιάς («έθνος εταίρων»), του στρατού («έθνος λαών», «έθνεα πεζών»)
2. Πίνδαρος: έννοια φύλου (έθνει γυναικών) ή συγγενή
3. Ηρόδοτος: έννοια φυλής ή γένους (Μηδικόν έθνος) ή στις ελληνικές πόλεις που έπεσαν στους Πέρσες, στον πληθυντικό («των μηδισάντων εθνέων των ελληνικώ»)
4. Θουκυδίδης: έννοια φυλής
5. Ξενοφώντας: έννοια φυλής, γένους, φύλου, συντεχνίας κ.λ.π.
6. Παλαιά και Καινή Διαθήκη: όλοι όσοι δεν ανήκουν στην εβραϊκή κοινότητα

β) Natio: θεότητα της γέννησης, φυλής, κοινωνικής τάξης κ.λ.π

1. Επί επικράτησης Χριστιανισμού (έθνος): μη Χριστιανούς, ειδωλολάτρες
2. Στη Μεσαιωνική Δύση (natio): νομική έννοια για την υποδήλωση της οργανωμένης κοινότητας ή του μοναστικού τάγματος μέσα στα εκκλησιαστικά συμβούλια ή πανεπιστήμια

Το nation αποκτά την σημερινή του σημασία μετά τον 18^ο αιώνα, ενώ η έννοια του εθνικισμού είναι παντελώς άγνωστη πριν από τον 18^ο αιώνα: εμφανίζεται για πρώτη φορά μόλις το 1798 με υβριστική μάλιστα σημασία σε αντεπαναστατικό μανιφέστο του γάλλου ιερέα Augustin Barruell. Πάντως ο ακριβής χρόνος χρονικός προσδιορισμός του γενέθλιου σημείου του εθνικισμού είναι:

1. Η Αγγλικό Εμφύλιο Πόλεμο (1642)
2. Ο δεύτερος διαμελισμός της Πολωνίας (1772)
3. Η διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας (1776)
4. Γαλλική Επανάσταση (1789)
5. Λόγος προς το Γερμανικό Έθνος του Φίχτε (1807)

Τυπολογία Εθνικισμών

Σίγουρα πάντως στο πέρασμα από τον 18^ο στον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη. Οι Δυτικοευρωπαϊκές καταβολές έχουν αποτελέσει το κριτήριο για τις τυπολογίες που έχουν προταθεί (Η. Κοην: «Δυτικοί» και Ανατολικοί», Η. Trevo-Roper: «ιστορικοί» και «δευτερεύοντες»). Η πιο βασική:

A) Πρωτογενείς:

αυτοί που αναφέρονται στην Δυτική Ευρώπη 18^ο-19^ο αιώνα.

Αγγλικός, Γαλλικός – Διαφωτισμός: διαφέρουν από τους δεύτερους όχι μόνο γιατί προηγούνται χρονολογικά αλλά και γιατί αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό κυρίαρχων πολιτικών δομών (δυτικοευρωπαϊκές απολυταρχίες), τις οποίες ιδιοποιήθηκαν και τις κατέστησαν προοδευτικά «εθνικά κράτη»: εδώ στόχος εξαρχής η εσωτερική εθνική ομογενοποίηση.

B) Δευτερογενείς:

όσοι ακολούθησαν μετά τον 19^ο. Αυτοί αναπτύσσονται αναζητώντας την πολιτική ύπαρξη, το κράτος:

- i. Είτε περίπτωση ενοποιήσεων κατακερματισμένων πολιτικών οντοτήτων (Ιταλική, Γερμανική)

-
- ii. Είτε περίπτωση αντιπαράθεσης σε κυρίαρχο (Μεγάλες Αυτοκρατορίες Ανατολής)

Εάν η μοντερνικότητα είναι δεδομένη τότε το θέμα δεν μπαίνει ως εξής:

- i. Στην Δύση το Κράτος προηγείται του Έθνους ενώ
- ii. Στην Ανατολή το Έθνος προηγείται του Κράτους

Αλλά στην Ανατολή ο εθνικισμός δημιουργεί το έθνος σε πολιτικό κενό.

Περίπτωση Τρίτου Κόσμου:

εθνικισμοί που κατέστησαν κράτος ήδη οριοθετημένες πολιτικές οντότητες από την αποικιοκρατία

- i. Αλυσιδωτή επέκταση σε όλο τον κόσμο
- ii. Άνιση Ανάπτυξη σε όλο τον κόσμο ή κατά περιοχές

Ανάλυση των σχέσεων Umma και Έθνους.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΣΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ 1

Πολιτικές αντιλήψεις καταγόμενες από το Κοράνι

Hijra (Εγίρα):

Από τη Μέκκα στη Γιαθρίμπ (Μεδίνα=πόλη του Προφήτη)
20 Σεπτεμβρίου 622.

Κοράνι (sura)

Σούννα (hadith)

Michael Cook:

το μοντέλο του Μωάμεθ ως «φυγά», πρότυπο για τον κάθε πιστό:

- η **αποδημία (hijra)** του κατατρεγμένου έχει ως στόχο την ίδρυση μιας πρότυπης πολιτείας που στηρίζεται στη διάκριση **πιστών** και **απίστων** (**kâfir, Kuffar**), με μία ενδιάμεση κατηγορία, των **υποκριτών** (**munafiqun**).
- Στόχος του **χώρου του Ισλάμ (Dahr-el-Islam)** η επέκτασή του μέσω του ιερού πολέμου (jihad) στο **χώρο των απίστων (Dahr-el-harb)**.

Ευελιξία στην ερμηνεία των όρων του Κορανίου (Qu'ran=το κατεξοχήν Βιβλίο)

Παραδείγματα a posteriori εννοιολόγησης:

- **Imam:** αναφέρεται στο Κοράνι αλλά δεν σημαίνει τον «κυβερνήτη» αλλά τον «αρχηγό προσευχών»
- **Amir al muninin:** «Αρχηγός των πιστών» δεν αναφέρεται στο Κοράνι αλλά στην ισλαμική παράδοση εκφράζει την ιδέα της στρατεύσης
- **Χαλίφης:** «υποδιοικητής» αναφέρεται αλλά όχι ως Khalifa tulla (=υποδιοικητής του Θεού), αλλά γενικά σε μουσουλμάνους ως κληρονόμους της γης.

-
- **Jihad:** «αγώνας», όχι τόσο εναντίον των απίστων, όσο εναντίον του «κακού» που προσπαθεί να κυριαρχήσει μέσα μας. Μπορούν άλλωστε να το επικαλεστούν όχι μόνο εναντίον των απίστων αλλά και εναντίον μουσουλμάνων ηγεμόνων

Πέντε στύλοι του Κορανίου:

1. ομολογία πίστης σε ένα Θεό (Allah), του οποίου είναι απεσταλμένος ο Μωάμεθ (sahada)
2. προσευχή πέντε φορές την ημέρα
3. νηστεία 30 ημερών του Ραμαζανιού
4. ελεημοσύνη προς τους φτωχούς
5. προσκύνημα στη Μέκκα

Όχι πάντως το Τζιχάντ

Πολιτική εξουσία στο Ισλάμ:

Προισλαμικές φυλετικές παραδόσεις, περσικά και τουρκικά στοιχεία

Patricia Crone, *Slaves on horses*, Cambridge 1980:

1. **Αντίφαση:** η παραδοσιακή ποιμενική-φυλετική κοινότητα προσπαθεί να επιβάλλει την αλήθεια της ως παγκόσμια.
 - i. 100-300 σκηνές: «φατρία»
 - ii. 3000 άτομα: φυλή

Αραβία: κουλτούρα χωρίς πόλεις. Ως κατακτητές οι Άραβες υιοθετούν θεσμούς, όταν όμως αρχίζουν να χρησιμοποιούν δούλους-μισθοφόρους διαλύουν την παλαιά πολιτική τάξη, η οποία υποκαθίσταται από μία στρατιωτική-γραφειοκρατική

-
2. **Μονισμός στο Ισλάμ:** συγχώνευση θρησκευτικού και πολιτικού (η πολιτική θεολογία της Umma)
 3. **Μη αναγνώριση Φυσικού Δικαίου** ανεξάρτητου από το Θεό. Μη διάκριση Φύσης και Νόμου

Γεωγραφικός προσδιορισμός

Το Ισλάμ ως «ενδιάμεση ήπειρος», μεταξύ Μεσογείου και Ινδικού Ωκεανού
«Ισλάμ είναι η έρημος»:

- θερμή έρημος του Νότου (δρομάδα)
- ψυχρή έρημος του Βορρά (καμήλα)

Πληθυσμιακός προσδιορισμός

Αραιοκατοικημένη «ήπειρος»: 30-50 εκ. επί συνόλου 300-500 επί συνόλου:
συνέπεια η επέκταση του δουλεμπορίου: Μαύροι Αφρικανοί, Αβησσυνοί,
Ινδοί, Τούρκοι, Σλάβοι, Καυκάσιοι.

Ερμηνεία κυριαρχίας Δούλων στις αυτοκρατορίες:

- Μαμελούκοι της Αιγύπτου (1250-1517-1798) (τουρκικής και καυκασιανής καταγωγής)
- Οθωμανοί Τούρκοι

Διάκριση μουσουλμάνων

- **Σουνίτες:** διάδοχοι του Μωάμεθ οι χαλίφες
- **Σιίτες:** διάδοχοι του Μωάμεθ οι απόγονοι του γαμπρού του Αλί.

Αιρέσεις:

Χαρετζίτες, Ζαϊντίδες, Ισμαηλίτες, Αλαουίτες, Νουσαϊρίδες, Δρούζοι.

Ιστορική Ανασκόπηση

632-660 μ.Χ.: 4 πρώτες χαλίφες («οι ορθώς καθοδηγημένοι»)
Περσία, Συρία, Αίγυπτος, Β. Αφρική, Ανδαλουσία

Ισλαμικές Αυτοκρατορίες

Αυτοκρατορία των Ουμαγιαδών (Ομμεϋάδων) με έδρα τη Δαμασκό (660-750μ.Χ):

- A) φυλετικό υπόβαθρο αλλά συγκεντρωτική αυτοκρατορία** (σύνθεση χριστιανικών, ειδωλολατρικών και ζωροαστρικών ελίτ κυριαρχούν επί του περσικού και σημιτικού κόσμου)
- B) η θρησκεία όχι ακόμη κυρίαρχη:** οι πόλεμοι με τους Βυζαντινούς έχουν πολιτικό και όχι θρησκευτικό χαρακτήρα.
- Γ) η διοίκηση** στις κατακτημένες χώρες ασκείται από «ιθαγενείς» (και η γλώσσα δεν αλλάζει: ελληνική ή παχλεβί)

Αυτοκρατορία των Αββασιδών με έδρα τη Βαγδάτη (750-10ος αιώνας): από την Ισπανία στην Ινδία.

- A) Κυριαρχία αραβικής γλώσσας**, ως κοινής, στηριγμένης στους αστικούς πληθυσμούς των κοιλάδων του Νείλου και των Τίγρη και Ευφράτη: δημιουργία των κλασικών αραβικών μέσα από τις ελίτ των μεγάλων πόλεων. Τεχνητή ή φιλολογική γλώσσα που κυριαρχεί.
Όμως ήδη 700 μ.Χ.: Ομμεϋάδης χαλίφης Αμπντέλ Μαλέχ και Ιωάννης Δαμασκηνός
Επί Αββασιδών: αρχή της μετάφρασης ελληνικών έργων στα αραβικά κυρίως από Χριστιανούς Νεστοριανούς (εξορίστους).

- B) Ελεύθερο εμπόριο:** έμποροι, τραπεζίτες, επαγγελματίες κλπ. λόγω ενοποίησης του τεράστιου αυτού χώρου

Γ) Προώθηση επιστήμης: διευρυμένη χρήση χαρτιού, διανοητικές ελίτ, σύνθεση όχι μόνο μουσουλμανικών στοιχείων (δόγμα, γλώσσα, δίκαιο) αλλά και ελληνικής φιλοσοφίας, ινδικών και περσικών επιδράσεων (ειδικά στα μαθηματικά).

Δ) Μετακίνηση από Μεσόγειο στη Μέση Ανατολή: από τους Άραβες στους Ιρανούς.

Ε) Εξελίξεις στο Ισλάμ:

1. Ανάπτυξη Σιϊτικού ρεύματος
2. Εκλέπτυνση ισλαμικής θεολογίας λόγω επαφών με Βυζάντιο και Νεοπλατωνισμό.

Ουσιαστικά η Αυτοκρατορία **διαλύεται** αρκετά πριν:

- **8^{ος} αιώνας:** δημιουργία ανεξάρτητου κράτους από τον Αμπντέλ Ραχμάν στην **Ισπανία**
- **αρχές 10ου αιώνα:** δημιουργία **χαλιφάτου Φατιμιδών** στην Β. Αφρική και Αίγυπτο.
- **11^{ος} αιώνας:** εισβολή των τουρανικών λαών στα εδάφη της πρώην αυτοκρατορίας: 1054 οι **Σελτζούκοι** καταλαμβάνουν τη Βαγδάτη.

12ος – 18ος αιώνας: Ανάσχεση ή παρακμή;

Αίτια:

- A)** Αντίδραση στον προοδευτικό χαρακτήρα ανάπτυξης επιστήμης και φιλοσοφίας: Αλ Γκαζάλι
- B)** Έλευση των «Βαρβάρων»: Τούρκοι, Μογγόλοι, Αλμοραβίδες (Βέρβεροι)
- Γ)** Ανάκτηση της Μεσογείου από Ευρωπαϊκές Δυνάμεις (Ιταλικές πόλεις, Ισπανία κλπ.): Αυτή θεωρεί ο Μπρωντέλ ως την ισχυρότερη.
Ιμπν Χαλντούν (1332-1406)

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ:

- A)** παρακμή του αστικού πολιτισμού και ενίσχυση του ρόλου της θρησκείας (μουσουλμάνοι, χριστιανοί, εβραίοι σε χωριστές συνοικίες)
- B)** διάλυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ομοιομορφίας: παρακμή της χρήσης της αραβικής με αναβίωση περσικής και χρήση τουρκικής γλώσσας.

Δεύτερο κύμα μουσουλμανικών αυτοκρατοριών:

- Αίγυπτος των Μαμελούκων (1250-1517-1798)
 - Οθωμανική αυτοκρατορία (-1918)
 - Περσία των Σαφαβιδών (-1723)
 - Ινδία των Μογγόλων (1526-18^{ος})
-
- Σε όλες αυτές οι Άραβες δεν ήταν κυρίαρχοι αλλά υπήκοοι και ο ρόλος τους γενικότερα υποβαθμίζεται.
 - Σε όλες τις εκδοχές το Ισλάμ ουσιαστικά υποτάσσεται στην απολυταρχική εξουσία του Κράτους.
 - Σημαντικότερη από τις αιτίες διάλυσης: εισαγωγή του θεσμού των δούλων (Μαμελούκοι)

Κλασσικό Ισλάμ και Βαρβαρικές επιδρομές

- **1054:** Κατάληψη της Βαγδάτης από τους Σελτζούκους Τούρκους (υιοθέτηση Σουννιτισμού σε αντιπαράθεση με τους Σίιτες της Περσίας)
- **1224:** Εισβολή των Μογγόλων του Τζένγκις Χάν: κατάλυση του σελτζουκικού κράτους και δημιουργία κρατιδίων- σουλτανάτων στη Μικρά Ασία
- **1250 περ.:** Ίδρυση οθωμανικού κρατιδίου
- **1258:** Καταστροφή της Βαγδάτης από τους Μογγόλους του Τιμούρλεγκ (Ταμερλάνου)

Επέκταση Οθωμανών

- **1359:** Καλλίπολη
- **1389:** Μάχη του Κοσσυφοπεδίου
- **1402:** Μάχη της Άγκυρας
- **1444:** Μάχη της Βάρνας
- **1430:** Θεσσαλονίκη
- **1453:** Κωνσταντινούπολη
- **1461:** Τραπεζούντα
- **1517-1519:** Χαλιφάτο

A. Διακρίσεις μεταξύ Σουννιτών – Σιϊτών

(Διαφοροποίηση Τούρκων και Περσών, Ισμαήλ Α΄, ιδρυτής της δυναστείας των Σαφαβιδών):

1. Σειρά Διαδοχής:

- **Σουννίτες:** Abu Bakr, Omar, Uthman (τρεις πρώτοι χαλίφες)
- **Σιϊτες:** Αλή, Χασάν, Χουσεΐν, και Φατιμά, γυναίκα του Αλή και κόρη του Μωάμεθ.

2. Ιερός μήνας Μουχαρρέμ:

- **Σουννίτες:** εορτάσιμη μόνο η 10η μέρα (δημιουργία Αδάμ και Εύας)
- **Σιϊτες:** ολόκληρος ο μήνας είναι αφιερωμένος στον Αλή και την Φατιμά

3. Προσωρινοί Γάμοι: Σιϊτες υπέρ, Σουννίτες κατά

4. Στάση απέναντι σε πυρολάτρες (Ζωροάστρες): θετική Σιϊτών, αρνητική Σουννιτών

B. Διακρίσεις μεταξύ των Σουννιτών (διαφοροποίηση μεταξύ Τούρκων και Αράβων:

Τέσσερις μεγάλες θεολογικές-νομικές σχολές (μετά τον 9ο μ.Χ.):

Λόγω **Ijdihad**: ατομική ερμηνεία του Νόμου

Θεωρητικά μπορούσε κανείς να επιλέξει, στην πράξη όμως σε κάθε περιοχή κυριαρχούσε μία «νομική σχολή»:

- 1. Χανεφίτικη, Χανεφίτες:** Τουρκία, Κεντρική Ασία, Βόρεια Ινδία (τουρκικοί λαοί)
- 2. Μαλικική, Μαλικίτες:** Μαρόκο, Μπαρμπαριά, τμήματα της Αραβίας
- 3. Σαφίικη, Σαφίίτες:** Νότια Ινδία, Αίγυπτος

-
4. **Χανιμπαλική, Χανιμπαλίτες:** Κεντρική και Ανατολική Αραβία, τμήματα Αφρικής

Ερμηνευτική προσέγγιση των «Σχολών»: μετάβαση από το «αραβικό» ισλάμ στην Umma

Ενότητα εξουσιών στο Ισλάμ. Την εκπροσωπεί ιστορικά ο ίδιος Μωάμεθ:

- A) ηγεμόνας (εκτελεστική εξουσία)
- B) κήρυκας του θείου νόμου (νομοθετική εξουσία)
- Γ) ρυθμιστής διαφορών (δικαστική εξουσία)

Ενότητα Κορανίου και Σαρία (Şeriat): ποια η θέση του κοσμικού δικαίου;

- A) Μογγολική Αυτοκρατορία: υποταγή στον Ηγέτη
- B) Σελτζουκική και Οθωμανική Αυτοκρατορία: υιοθέτηση τουρκο-ιρανικού τρόπου διακυβέρνησης (ürf=κοσμικό δίκαιο): αποτέλεσμα:
 - α) η σταδιακή εκκοσμίκευση του δημόσιου δικαίου κυρίως με τις συλλογές νόμων (Kanun)
 - β) περιθώριο ερμηνείας από Şeyhulislam (fetva, fattwa).

Παράλληλα στο Ορθόδοξο Ισλάμ:

- **«λαϊκό» Ισλάμ των Σούφι** σε αναζήτηση της maa'rifa (εσώτερη γνώση): Μπεκτασήδες και Μεβλεβήδες
(οι **Αλεβίτες** οι **εξισλαμισμένοι χριστιανοί** των Βαλκανίων π.χ. Αλβανία, Βοσνία, ορεινή Βουλγαρία, Θράκη, Ιράν, Κεντρική Ασία οι **γενίσαροι** βρήκαν καταφύγιο ειδικά στους πρώτους)
 - **Καθοριστική η βασιλεία του Σαλαντίν (1137-1193)**
 - **Tarikkat:** θρησκευτικές αδελφότητες των Σούφι, (tarikka= δρόμος προς τη γνώση)